

Bijtende of blaffende honden?

Drie overdenkingen bij de media als waakhond van de democratie

Paul van der Cingel*

Het vorig jaar verschenen [onderzoek](#) naar de waakhondfunctie van lokale media heeft –in het licht van de gemeenteraadsverkiezingen- dit jaar een [vervolg](#) gekregen. Het wachten is op de presentatie van de uitkomsten door de partners van het project: Het lectoraat Media & Civil Society van de hogeschool Windesheim en het Stimuleringsfonds voor de Pers. Los van die uitkomsten is het beeld van de waakhond een metafoor die we gebruiken zonder er nog bij na te denken. Natuurlijk zijn journalisten waakhonden van de democratie. Wat zouden ze anders zijn?

In dit artikel laat ik de vanzelfsprekendheid van de waakhond-metafoor even varen en ga ik aan de hand van drie vragen kort filosoferen over wat het nou eigenlijk inhoudt: waakhond zijn. De lezer die antwoorden verwacht, komt bedrogen uit. Gelukkig maar: wie antwoorden ziet, is immers geneigd zijn denken te stoppen en dat zou de dood in de pot zijn voor de congresmiddag.

1 Blaffen of bijten?

Ik kwam deze uitspraak tegen: ‘Een waakhond beschermt uw huis, doorgaans door precies daar te gaan slapen waar de inbreker over hem struikelt, waardoor de huiseigenaren wakker worden.’ Mijn eerste beeld van een waakhond is geen slapend beest in huis, maar een dier aan de ketting, dat aanslaat als er iemand op het erf komt. Dit is de waakhond die blaft maar niet bijt. Bij het geblaf kan ik twee functies bedenken: het afschrikken van de indringer en het wakker maken van de baas. Ik kan me echter ook een hond inbeelden die los rondloopt op het terrein dat hij bewaakt. Bij onraad verwachten we van zo’n dier dat het niet alleen aanslaat, maar ook aanvalt indien nodig.

Het kan zinvol zijn om eens na te denken over deze beide beelden. Welk van de twee had u in gedachten? Vindt u een van beide typen waardevoller dan de ander?

Als we de journalistiek zien als een waakhond, dan kunnen we ons nu afvragen tot welke soort we denken dat hij behoort. Media die informatie opduiken, onregelmatigheden aan het licht brengen of hun publiek wijzen op de gevaren van een beleidsmaatregel, die blaffen. De bijters gaan verder, bijvoorbeeld door te kiezen voor de persoonlijke aanval (Jos van Rey; Sjoerd van Keulen) of voor het organiseren van verzet bij het publiek (rekeningrijden).

Dit betekent ook dat we constateren dat een aantal journalistieke media helemaal geen waakhond zijn. Het weergeven van overheidsmededelingen, politieke besluiten en debatten zonder een herkenbare eigen inbreng (research en analyse; wederhoor; kritische interviewvragen) kun je immers blaffen noch bijten noemen.

In het verlengde daarvan kunt u zich eens afvragen hoe erg het is als er geen journalistieke waakhond is op een erf. Wees niet beschroomd: denken staat vrij. Betekent dit bijvoorbeeld dat het erf onbewaakt is? Of hebben we een groep alerte ganzen die alarm slaat bij het zien van een indringer (denk hier bijvoorbeeld aan een actiegroep)? Is er een burgerwacht (denk aan een vorm van burgerjournalistiek/blogging)? Of is er cameratoezicht (denk aan rekenkamers)? Filosoferen over

de verschillende soorten bewaking kan nuttig zijn om duidelijk op het netvlies te krijgen wat nu precies de meerwaarde is van bewaking door een journalistieke waakhond.

2 Waaraan herken je een goede waakhond?

Op het [internet](#) circuleren meerdere lijstjes met kenmerken. Om de gedachten op gang te brengen kies ik er een uit:

- Fysieke kracht
- Temperament
- Moed
- Loyaliteit
- Goed tegen pijn kunnen
- Omvang

Dit lijstje zou ons kunnen helpen om enig onderscheid te maken in kwaliteit van de journalistieke waakhonden. Ik sta stil bij drie kenmerken. Bij de fysieke kracht zou u zich kunnen afvragen of uw redactie in staat is om een vuist te maken tegen de indringer op het democratische erf. Is de journalistieke slagkracht nog voldoende aanwezig? En de onafhankelijkheid? Hebt u nog redacteuren die tijd, kennis en vaardigheden hebben om onraad te ruiken en vervolgens te blaffen of te bijten?

Je zou je kunnen afvragen of omvang een relevant kenmerk is voor de journalistieke waakhonden. In het tijdperk van web 2.0 en sociale media kan immers ook een klein keffertje voor grote reuring zorgen. Als u hier instemmend knikt, dan mag u meteen verder met de vervolgvraag: aan welke voorwaarden moet voldaan zijn wil een klein keffertje de waakhondfunctie goed vervullen?

Bij loyaliteit is het zinvol om te bedenken aan wie de waakhond trouw dient te zijn. Anders gezegd: wie is de baas van de journalistieke waakhond? Is dat de kijker of luisteraar? Of de burger in het algemeen? Of is dat een subsidiërende overheid of een adverteerder? Om deze vragen goed te kunnen beantwoorden is het nuttig om even terug te kijken naar het terrein dat de waakhond geacht wordt te bewaken: de democratie. Dan wordt de loyaliteitsvraag eigenlijk: wie heeft er belang bij dat het democratische erf wordt bewaakt? Ik kom dan zelf uit bij de samenleving, dus de burger in het algemeen en daarmee bij de stelling: wie vindt dat de journalistiek de waakhond is van de democratie, die beschouwt journalistiek als een publieke zaak die dan ook publiek gefinancierd dient te worden.

3 Hoe ziet er erf van de waakhond er uit?

Hoe groot is het te bewaken terrein eigenlijk? Is het zo omvangrijk dat er meerdere honden nodig zijn, of kunnen we met één dier toe? En als er meerdere honden nodig zijn, is het dan handig om het terrein op te delen in zones, zodat de dieren elkaar niet in de weg lopen?

Passen we dit toe op de journalistiek en het terrein van de democratie, dan zal niemand ontkennen dat één bewaker niet voldoende is en dat een zekere indeling in zones al een feit is (landelijk, regionaal, lokaal). Maar we constateren ook dat diverse waakhonden de zone-indeling niet altijd

respecteren en regelmatig op elkaars terrein patrouilleren. Hier raken we de gewetensvraag rond de pluriformiteit van de media: leidt een systeem met meerdere waakhonden tot een betere bewaking of juist een slechtere, omdat de waakhonden meer met elkaar bezig zijn dan met hun taak?

Terugkomend op de andere soorten bewaking van het erf: je zou ook nog kunnen nadenken over de situatie dat er één journalistieke waakhond is, die zich geholpen weet door cameratoezicht, een burgerwacht of een troep ganzen. Zou u dit prefereren boven de situatie van meerdere journalistieke honden in dezelfde zone op het erf? Meer concreet betekent dit dat u mag nadenken over de stelling: de democratie is het beste af met één journalistiek medium dat bewakingstaken op het erf verdeelt en coördineert (modereert?) door het stimuleren van bloggers, en het verschaffen van een podium aan toezichthouders of actiegroepen. De omroep als de alarmcentrale van de beveiligingsdienst.

Wat me tot slot opvalt in de metafoor van het democratische erf dat bewaakt dient te worden, is dat een duidelijke afrastering van het terrein ontbreekt. Staat het 'hek' om de Nederlandse democratie, of dient ook de Europese democratie bewaakt te worden? Doordenkend in de metafoor: als er geen afrastering is rond het erf, dan volgt daaruit logischerwijs dat er alleen blaffende journalistieke waakhonden kunnen bestaan. De (bijtende) loslopende waakhonden gaan er immers in een open terrein vandoor...

Van denken naar dialoog

U ziet: filosoferen over dat vanzelfsprekende beeld van de journalistieke waakhond roept een heleboel nieuwe vragen en enkele stellingen op. Als ik goed heb geteld 19 vragen en 2 stellingen. Ik hoop dat ze u helpen om uw visie op het thema van dit congres aan te scherpen en te delen met de andere deelnemers. Ik wens u een vruchtbaar congres toe.

*Paul van der Cingel is econoom. Met Research voor de Regio® verzorgt hij trainingen, workshops en thinkshops voor mediaprofessionals. In advies-op-maat trajecten experimenteert hij met co-creatie op het vlak van economische journalistiek.

Research voor de Regio® wil de inhoudelijke kwaliteit in de Nederlandse journalistiek verbeteren door u te helpen met begrijpen, ideeën opdoen, zoeken en analyseren. Bijdragen moeten helder, betrouwbaar, toepasbaar en laagdrempelig zijn.

Zie voor meer informatie www.researchvoorderegio.nl of volg op Twitter @pvandercingel.